

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію СОЗАНСЬКОЇ ОЛЯНИ-КВІТОСЛАВИ ОЛЕГІВНИ
«Композиторська творчість виконавців-бандуристів другої половини ХХ –
початку ХХІ століття»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво**

Становлення бандурного мистецтва в Україні можна відслідкувати впродовж численних історичних періодів. Бандурна традиція налічує сотню років і є важливою складовою культурної спадщини. Мистецтво гри на бандурі передається з покоління в покоління, а віртуозні виконавці внесли значний вклад у розвиток цього музичного жанру. Традиційно цей інструмент асоціюється із народними піснями, епосом та думами, створюючи унікальний звук, який відображає культурну ідентичність українського народу.

Виконавство на бандурі є втіленням національної самобутності українців зі своєрідним віддзеркаленням української «картини світу», із притаманним їй морально-етичним характером. Відбиття вищих духовних цінностей у творчості бандуристів-виконавців тісно пов'язано з українською національною самосвідомістю.

Дослідження феномену бандурного мистецтва у широкому сенсі передбачає залучення у дослідницьку оптику всієї сукупності того, що його визначає та формує, а саме: бандурні традиції, діяльність виконавців-бандуристів, культурно-організаційну діяльність бандурного менеджменту, бандурний репертуар, конкурси та фестивалі тощо. Пропонована для аналізу та рецензування дисертаційна розвідка Созанської Оляни-Квітослави Олегівни «Композиторська творчість виконавців-бандуристів другої половини ХХ – початку ХХІ століття» окреслює та реалізує саме таку дослідницьку оптику «збирання» предмету як складової бандурного мистецтва України другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Наукова проблематика дисертації О - К. О. Созанської охоплює широкий спектр теоретичних та виконавських проблем, розв'язання яких потребує інтердисциплінарного та міжкультурного підходів. Саме завдяки крос-дисциплінарному підходу можливе розкриття різних аспектів певної наукової проблематики чи її нових вирішень.

Авторка чітко визначила мету дисертаційної роботи — зробити комплексний аналіз композиторської творчості виконавців у контексті бандурної традиції другої половини ХХ – початку ХХІ століття (с. 17). Для досягнення цієї мети у роботі визначені відповідні завдання, успішне вирішення яких надало змогу: висвітлити основні історико-суспільні функції бандурної творчості й виконавства; показати шляхи становлення професійного бандурного репертуару; довести рівень професійності композиторської творчості бандуристів-виконавців; дослідити вплив історичних та соціальних аспектів на життєтворчість виконавців-бандуристів у другій половині ХХ та початку ХХІ століття; виявити тематичні, образні, стильові пріоритети, особливості виразових засобів та композиторських технік у творчості виконавців-композиторів; здійснити музикознавчо-виконавський аналіз зразків провідних жанрів оригінальної композиторської творчості виконавців-бандуристів.

Коректно визначені об'єкт та предмет дисертаційного дослідження. Для повноцінного розкриття теми роботи і вирішення зазначених завдань дисертантка обґрунтувала відповідну методологічну базу (с. 18-19). Особливо варто відзначити доцільність застосування компаративістського методу при вивченні концептуальних засад творчої діяльності представників декількох генерацій бандурного мистецтва у контексті їх практично-виконавської та композиторської діяльності.

Обраний авторкою ракурс дослідження сприяв досягненню результатів, що становлять наукову новизну і практичну цінність основних положень дисертації. Власне, наукова новизна даної роботи полягає в тому, що на сьогоднішній день ґрунтовно розглянуто композиторський доробок виконавців-бандуристів, який складає вагомую частку оригінальної бандурної нототеки; проаналізовано життєтворчість та основні напрями композиторської творчості Анатолія Маціяки та інших бандуристів-виконавців; встановлено нову дату написання першого концерту для бандури з оркестром; пов'язано філософське поняття симулякру з історико-політичними подіями ХХ століття та висвітлено їх вплив на становлення бандурного мистецтва протягом століття тощо.

Практичне значення дисертації полягає в можливості використання його матеріалів у лекціях із фаху, українознавства, історії української музики, історії виконавства на народних інструментах, спецкурсів на музичних факультетах вищих навчальних закладів культури й мистецтва, курсах підвищення кваліфікації, а також при підготовці підручників, методичних рекомендацій до репертуарних збірників та іншої навчально-методичної літератури з музичного навчання та виховання. Аналітичні розділи можуть послужити базою в роботі виконавців над інструментальними композиціями у підготовчий передконцертний період (с. 19-20). Вартує відзначити, що дисертантка за фахом бандуристка, тому вона як практик розглядає та розуміє сутність бандурного виконавства.

Структура дисертаційного тексту чітка, обґрунтована логічно, містить вступ, три розділи із підрозділами, висновки, список використаних джерел, нотні видання та додатки. Оляна-Квітослава Созанська опрацювала значну кількість наукових джерел — 198 позицій, крім наукових праць українських мистецтвознавців, проаналізовані й іншомовні, що загалом становить теоретичну базу дослідження.

У першому розділі «Бандурна традиція другої половини ХХ – початку ХХІ століття», який містить три підрозділи, авторка послідовно розглядає аспекти історико-суспільних функцій бандурної творчості і виконавства, які слугують не лише засобом культурного вираження. «Бандура надто глибоко вкоренилася не тільки у свідомості, а й в ментальному коді українства. Без неї було б важко уявити собі повноцінне мистецьке життя українців» (с. 27) - стверджує О.- К. Созанська у своїй праці. Дисертантка у даному розділі окреслює історичні, соціокультурні, творчо-виконавські характеристики ХХ століття, доби становлення та академізації бандури. Оляна-Квітослава Созанська вводить новий термін «симулякр» бандурного мистецтва, під егідою якого вдалося знецінити роль бандури в українському суспільстві - «Відбулося перекинування самої суті бандурництва, як проукраїнського символу» (с. 34).

Окремо дослідниця відзначає вагомість збагачення професійно-академічного репертуару для бандури, розбудови методик виконання, що дасть

можливість розширити виконавсько-виражальні специфіки інструмента. Також загострює увагу на новаціях у сфері інструментального жанру та спонукає до переосмислення місця та ролі бандури у сучасній виконавській творчості.

У другому розділі «Основні віхи розвитку композиторської творчості бандуристів-практиків» міститься два підрозділи і присвячений він проблематиці визначення музичного професіоналізму загалом і професійності композиторської творчості для бандури зокрема. Збереження культурної пам'яті є однією із важливих характеристик професійного бандурного мистецтва, що сприяє продовженню давньої народно-професійної традиції вже сучасними бандуристами-виконавцями. О - К. О. Созанська стверджує, що «соціокультурні умови становлення академічної бандури у першій половині ХХ століття були полярними» (с. 57), і «вся композиторська творчість бандуристів того часу в більшій чи меншій мірі підкорялася канонам вже симулякрової цензурованої традиції» (с. 58). При цьому провідне місце у формуванні сучасної професійної музики для бандури належить музикантам-професіоналам, які займалися перекладацькою діяльністю (наприклад переклади для бандури В. Герасименка) та написанням оригінального репертуару бандуристами-виконавцями (А. Омельченко, А. Бобирь, С. Баштан, В. Кухта, В. Войт, А. Маціяка).

Заслуговує на окреме відзначення ґрунтовний огляд активного процесу модернізації усього бандурного мистецтва на прикладі творчості яскравих представників сучасності - Д. Губ'яка, В. Рубая, М. Круть, Р. Гриньківа, Г. Матвіїва та інших. «Щодо створення нового репертуару для бандури харківського типу — цим активно займаються В. Войт (молодший), Ю. Китастих, В. Мішалов та інші поціновувачі саме цього виду бандури» (с. 69). Саме привнесення та адаптація нових практик сучасними виконавцями сприяє розширенню діапазону виконавсько-виражальних можливостей, збагачуючи арсенал бандуриста новітніми технічними прийомами. Все це є відображенням механіки співіснування сучасного бандуриста-виконавця та композитора у виражальному просторі бандурного мистецтва.

У третьому розділі «Жанрова спрямованість композиторської творчості виконавців-бандуристів» який містить два підрозділи, розглядаються жанрові

різновиди оригінальної творчості для бандури та камерна, хорова та симфонічна композиторська творчість бандуристів. Одним із центральних аспектів цього розділу є класифікація та аналіз наступних основних категорій: великі циклічні форми (концерти, сонати, сюїті цикли, поеми), середні концертні форми (фантазії, варіації) та мініатюри. Для аналізу дисертантка вибирає творчість деяких з тих митців, що якнайдалі відходять від спотвореної традиції симулякру, та, які створювали винятково змістовну оригінальну музику.

З появою бандурних інструментальних, великих циклічних форм, бандуристи створюють і виконують ці композиції, демонструючи вміння виражати емоції та передавати народну спадщину через такі форми своєї творчості. «Завдяки появі цих творів відбувається перегляд виразового потенціалу бандури та формування нових фактурних особливостей. У цьому процесі виникають нові елементи виразовості бандурно-інструментальної музики. Відбувається освоєння нових принципів створення форми та стилістичних рис академічної інструментальної культури попередніх епох, а також музичного мистецтва сучасності» (с. 76) – зазначає авторка.

У підрозділі 3.1.1 детально поданий аналіз та характеристики сучасних інструментальних жанрів, таких як *Концерт для бандури з оркестром* та *Соната для бандури соло* А. Маціяки, творчий доробок якого позначений широким спектром технічно-виражальних виконавських підходів та якому притаманні риси віртуозної ефектності, демонстрації опанування високим технічно-виконавським потенціалом, виразовими можливостями й тембральним багатством бандури як у дрібній, пасажній, так і в акордовій техніці, хроматизації, складних тонально-модуляційних планах.

Прагнучи наголосити на практичному втіленні середніх концертних форм, дисертантка подає вичерпну інформацію про життя та творчість Г. Менкуш, О. Герасименко та Т. Лазуркевича, зразки бандурних творів яких детально аналізує у підрозділі 3.1.2.

Незаперечну цінність для теоретико-методологічного розвитку має підрозділ 3.1.3 «Мініатюри (Р. Гриньків «Веснянка», В. Войт «Сон Роксолани», Г. Матвіїв Імпровізація на тему укр. нар. пісні «Взяв би я бандуру»)), у якому, на

матеріалі вдало підібраних конкретних композицій названих авторів переконливо продемонстровано доцільність застосування новітніх композиторських технік. Наприклад, «Серед новітніх прийомів, винайдених Г. Матвійвом: «м'яке» глісандо для набуття пом'якшеного тембру (пучкою мізинця, або ребром долоні), «вбудований флажолет» (флажолет верхнього звуку інтервалу, або середнього звуку акорду), різновиди басових флажолетів та інші» (с. 154) – зазначає авторка дисертаційної роботи.

У підрозділі 3.2 «Камерна, хорова та симфонічна композиторська творчість бандуристів» доцільно, правда досить стисло, висвітлено звернення композиторів-виконавців до жанрів камерної, хорової та симфонічної музики, що розвивають свої композиторські пошуки, які виливаються у різноманітні форм і жанрів для різних музичних інструментів та складів. Авторка стверджує, що «виконавці-бандуристи у своїх композиторських пошуках виходили далеко за рамки лише бандурної творчості. Цю тенденцію вміло задав ще Гнат Хоткевич, створивши численні зразки камерної, хорової та симфонічної музики» (с. 168).

Здійснивши скрупульозний аналіз бандурної професійної творчості, дисертантка приходить до висновків, що у композиторській творчості бандуристів-практиків бандура виходить на новий рівень сприйняття, а музична мова творів вимагає від виконавців посилені пошуків нових звучань та покращення розуміння цього інструмента.

Висновки, сформульовані у дисертації, вичерпні й переконливі, в них підсумовано основні результати дослідження відповідно до завдань, визначених у вступі даної роботи. На мою думку, впровадження цих матеріалів в український науковий контекст є ще одним вагомим здобутком дисертантки.

Цікава і водночас складна проблематика праці викликає запитання, що виходять за її межі і можуть спонукати до подальших наукових пошуків. Позитивно оцінюючи кандидатську дисертацію О. – К. О. Созанської, висловлю кілька запитань:

1. У дослідженні окреслено визначальну роль оригінальних опусів композиторів виконавців, які розширили виконавські можливості

бандури. Досить стисло згадується роль перекладень у цьому контексті. Яке, на Вашу думку, їх місце у формуванні сучасного академічного бандурного мистецтва?

2. Чи можна простежити вплив композиторської творчості зарубіжних виконавців-бандуристів на твори і техніку українських авторів у сфері бандурної музики? Якщо так, як саме?

Підсумовуючи, зазначу, що рецензована дисертація є завершеним, цілком самостійним, актуальним, теоретично обґрунтованим і практично корисним дослідженням. Жодних порушень академічної доброчесності в дисертації не виявлено. Результати дисертаційного дослідження опубліковано в трьох одноосібних публікаціях у спеціалізованих наукових виданнях, затверджених МОН України як фахові і оприлюднені у доповідях на чотирьох міжнародних і всеукраїнських конференціях.

Отже, дисертаційне дослідження Оляни-Квітослави Олегівни Созанської «Композиторська творчість виконавців-бандуристів другої половини ХХ – початку ХХІ століття», представлене до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, відповідає вимогам, що висуваються до робіт цього рівня відповідно нормативних документів (Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року, № 44, та ін.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за вказаною спеціальністю.

**Рецензент -
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри хорового та
оперно-симфонічного диригування,
декан факультету музикознавства,
композиції, вокалу та диригування
ЛНМА імені М. В. Лисенка**

Ірина Куриляк